

Pro Scientia
Per aspera ad astra

II. Pro Scientia Konferencia
HATÁRÁTLÉPÉSEK

2014. május 9.

Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
B/2. épület, III. emelet, 317. terem (nyelvész könyvtár)

10.00 – 10.10 Megnyitó

10.10 – 10.25 **Ádám Enikő:** Retorika, paroemiák és intertextualitás Pázmány és Alvinczi vitájában

10.25 – 10.40 **Egerer Lilla:** Testképek és diskurzusok Pázmány Péter szövegeiben

10.40 – 10.55 **Illner Balázs:** Betekintés a 17. századi bíróságújulásra írt prédikációk műfajába

10.55 – 11.15 Vita

11.15 – 11.30 Szünet

11.30 – 11.45 **Fekete Norbert:** „jó [...] ha az ember tart magának egy álorcztát”. A szerzői névhasználat hatása az írói karrierépítésre

11.45 – 12.00 **Huszi Tímea:** Kemény Zsigmond véleménye a kodifikációról

12.00 – 12.15 **Kapusi Angéla:** „vox clamantis in deserto”. Henszlmann Imre *jellemzetesének* utóélete

12.15 – 12.30 **Schäffer Anett:** Határátlépések a viktoriánus férfi-női kapcsolatban. Manipuláció és hatalmi viszonyok Jane Eyre és Rochester kapcsolatában

12.30 – 12.50 Vita

12.50 – 13.05 Szünet

13.05 – 13.20 **Major Ágnes:** A narratív szintek közti határátlépések lehetőségei Csáth Géza novellisztikájában

13.20 – 13.35 **Barna László:** Szabó Lőrinc fordítása: *A pusztai falu*

13.35 – 13.50 **Ocsenás Alica:** „Befelé tágított határok”. A gótikus irodalmi hagyomány nyomainak vizsgálata 20. század eleji szövegekben

13.50 – 14.05 **Káli Anita:** „Csak le kellett írni, hogy igaz legyen”. Narratívák Jonathan Safran Foer *Minden világgal* című regényében

14.05 – 14.25 Vita

14.25 A konferencia zárása

The background features a dense, repeating pattern of stylized, light-colored books and scattered papers. These elements are set against a background of intricate, swirling, vine-like motifs in shades of brown and tan. The overall aesthetic is that of a rich, textured book cover or endpaper.

II. Pro Scientia Konferencia
HATÁRÁTLÉPÉSEK

**A konferencia előadásainak
tartalmi összefoglalói**

2014. május 9.

Retorika, paroemiák és intertextualitás Pázmány és Alvinczi vitájában

Dolgozatomban a Heltai János által méltán a „legmagasabb színvonalú irodalmi és nyelvi köntösben” megjelenő hitvitaként értékelt, Pázmány Péter és Alvinczi Péter közt lezajlott vita egyes emlékeivel foglalkozom, elsősorban a paroemiák szerepét és megjelenését vizsgálva. A kutatásom tárgyát az 1609-ben megjelent *Öt szép levél*, az ebben az évben elkészült, de ma már példányban nem fellelhető Alvinczi-féle *Feleletre született Megrostálás*, valamint az 1613-ban megjelent *Öt levél képezi*.

Jóllehet mindhárom mű bővelkedik paroemiákban, illetve proverbium-szerű nyelvi elemekben, a szakirodalom azt is kimutatta, hogy az 1613-as *Öt levél*ben a paroemiák annyira jelentősek, hogy szövegszervező erővel bírnak. Úgy vélem azonban, hogy a *Megrostálás* és az *Öt levél* együttes vizsgálatával, a kettő közötti, a paroemia-használat felől megközelíthető intertextualitás speciális eseteinek feltárásával többet mondhatunk el a vita retorikájának alakulásáról.

Szabó Lőrinc fordítása: *A pusztai falu**

Az osztrák származású író, festő és pedagógus, Adalbert Stifter hét kötetben és német nyelven kiadott válogatott műveit Szabó Lőrinc 1919 karácsonyán kapja ajándékkul az első kötet címodalán Babits kézírásával szereplő bejegyzés szerint.¹ Az első kötet első novelláját fordítja le Szabó Lőrinc, mely először, az ajándékozás után több mint egy évvel, 1921-ben a Kner-kiadású Monumenta Literarum I. sorozatának 10. számaként² jelenik meg *A pusztai falu* címmel.³ E kiadáshoz a kortárs olvasóközönség mindössze 600 példányban juthat hozzá, s csak 61 évvel később, 1982-ben jelenik meg ennek egy reprint-változata a Magvetőnél.⁴ Mindössze e két magyar nyelvű kiadása létezik a *Das Heidedorf*nak, és más műfordító tolmácsolásában sem ismerem az elbeszélést.

Szabó Lőrinc 1920-tól másfél évig alkalmi műfordításokból él. Ennek az időszaknak az elején fordította a többi közt Baudelaire kisebb költeményeit prózában, Omár Khájjám *Rubáiját* című művét, Paul Verlaine *Femmes* című kötetét és ekkor ültette át Stifter novelláját is. Fiatalon, húszévesen. A forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg kontextusérzékeny összehasonlításával illusztrálja az előadás az ifjú Szabó Lőrinc prózafordítási bravúrpontjait, esetleges félreértéseit.

* A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú *Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program* című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ „Szabó Lőrincnek/ emlékezésül/ 1919. karácsonyán/ Babits Mihály”. Az ajánlást tartalmazó, elemzéshez szükséges kötet adatai: *Das Heidedorf, Adalbert Stifters ausgewählte Werke in sieben Bänden*, hrsg. von Otto ROMMEL, o. O., Karl Prochaska (Deutsch-Österreichische Klassiker-Bibliothek), o. J.

² Több helyen tévesen, 9. számmal hivatkoznak a kiadásra.

³ Adalbert STIFTER, *A pusztai falu*, ford. SZABÓ Lőrinc, Gyoma, Kner Izidor Könyvnyomtató Kiadása, 1921 (Monumenta Literarum I/10).

⁴ Adalbert STIFTER, *A pusztai falu*, ford. SZABÓ Lőrinc, Bp., Magvető, 1982.

Testképek és diskurzusok Pázmány Péter szövegeiben

A hitvitákban és azon belül is Pázmány Péter vitairataiban megjelenik a retorikai *praeceptum*irodalomból ismert, a szöveget testként leíró metafora. Pázmány ezt a metaforát a mindenkori ellenfél szövegének, beszédének gúnyolására és saját írásának védelmezésére használja. A szöveg testként való megértése és leírása szükségessé teszi, hogy a test érzékelésének, leírásának gyakorlatával, a korban forgalomban lévő testképpel/ testképekkel is foglalkozzunk, valamint azzal, hogy ezeket milyen diskurzusok artikulálják.

Előadásomban ezért azt vizsgálom, hogy a korban ismert testképek és diskurzusok közül melyek és milyen módon jelennek meg szerzőnk szövegeiben – nemcsak hitvitáiban, hanem más szövegeiben, például a prédikációiban is. Ennek elvégzése fontos részét képezi a Pázmány által alkalmazott szöveg mint test metaforával kapcsolatos kutatásaimnak.

**„jó [...] ha az ember tart magának egy álorcztát”.
A szerzői névhasználat hatása az írói karrierépítésre**

Előadásomban azt vizsgálom, hogy a szerzői névhasználat hogyan hathat az írói karrierépítésre, és ebben a folyamatban milyen szerep juthat az álneveknek. Mindezt jól példázhatja a Toldy és Bajza között a Júliusz álnév kapcsán kibontakozott vita. Toldy a nemzeti irodalom megteremtésének igényét követve Júliusz álnéven és változtatásokkal jelentette meg barátja egyes költeményeit az Aspasiában. Ezzel a módszerrel kívánta ugyanis Bajza kilépését segíteni az irodalmi életbe. Ezzel az óvatosnak szánt határátléptetéssel megvédelmezhetette őt a kritikától, miközben levelezőtársa az álnév védelmében lehetőséget kapott művei módosítására egy későbbi, tökéletesebb kiadás számára. Bajza nem utasította el az álnévhasználatot, viszont saját koncepciót dolgozott ki. Végül csak személyes jóváhagyása mellett engedélyezett bármilyen kiadói tevékenységet Toldynak, aki a *Handbuch*-ban valósította meg a tökéletesebb kiadást, illetve ekkor leplezte le Júliuszt is az itt publikált Bajza-életrajzban.

Kemény Zsigmond véleménye a kodifikációról

Kemény Zsigmond egyik legerőteljesebben hangoztatott vádja a kodifikációt pártoló személyekkel szemben az, hogy a kódexkészítés során figyelmen kívül hagyják a közösség természetes szabályalkotási képességét, s önkényesen fogalmazznak meg a társadalom bizonyos rétegei számára érthetetlen és életidegen törvényszövegeket. Kemény szerint azonban helytelen azt várni a néptől, hogy az újonnan létrehozott kódexek miatt „feledje eddigi hiányos intézményeit, száműzze örökre az iratlan törvényeket”. Megjegyzi, hogy „lassan haladó ár a nép fogalma”, idő kell ahhoz, hogy a nép a meggyökeresedett szabályokat feledni tudja, s ahhoz is, hogy az újakat elsajátítsa, megértse. A 19. század közepén zajló kodifikációs munkálatok pártolói azonban tevékenységükkel sokszor határokat feszegetnek. Kérdéses azonban, hogy a jogalkotás terén szabad-e, vagy egyáltalán lehetséges-e határokat átlépni. A kodifikátoroknak Kemény szerint tekintettel kellene lenniük arra, hogy az „újításokat” csak fokozatosan képes befogadni a társadalom, s a törvények megalkotásakor a műveltség fokát nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Betekintés a 17. századi bíróságújulásra írt prédikációk műfajába

A 16–17. századi németországi prédikáció-irodalom bizonyos részét bíróságújulás alkalmából született beszédek (Richter-, Rathspredigt) alkotják. Az utóbbi időben számos ilyen forrásról készült elemző tanulmány.¹ E források a királytükör (Fürstenspiegel) műfajával mutatnak tartalmi rokonságot, hiszen erénykatalógust tartalmaznak, valamint tárgyalják a világi előljárók hatalmának eredetét. E műfaj a magyar irodalomtörténet számára sem ismeretlen. Keletkezésük helyszíne a 17. század első felének néhány szabad királyi városa (Kassa, Kézsmárk, Sopron, Eperjes).

Előadásomban néhány forrás segítségével bemutatom e prédikációtípus műfaji sajátosságait, valamint arra a kérdésre keresem a választ, hogy megjelenik-e bármiféle létértelmezés, önreprezentáció, amely a szabad királyi városok speciális politikai és vallási helyzetével hozható összefüggésbe, tehát megjelenik-e a szabad királyi városokra jellemző, sajátos politikai gondolkodásmód.

¹ Wolfgang SOMMER, *Politik, Theologie und Frömmigkeit im Luthertum der frühen Neuzeit*, Göttingen, Vandenhoeck, 1999, 95–101.

„Csak le kellett írni, hogy igaz legyen”.

Narratívák Jonathan Safran Foer *Minden világnál* című regényében

Jonathan Safran Foer regénye egy családtörténeti kutatáson keresztül több posztmodern irodalomban lényeges témát is érint. Többek között olyan kérdésekre keresheti a választ, hogy miképpen értelmezi a valóság és fikció kapcsolatát a történet. Hogyan alkotja meg önmagát és az őt körülvevő világot az egyik szereplő a fikción keresztül, s miként az író nevével megegyező karakter, Jonathan Safran Foer? Hogyan szövődik az eltérő szakaszokba az emlékezés, s mi a funkciója? Miként szerkeszti egybe és állítja szembe egymással a különféle narrációkat a regény?

A mű egymáshoz kapcsolódó, de mégis elhatárolt három része több narratívában több igazsághoz való viszonyt vázol fel, ezt igazolják a narrációkon belüli történetek is. Paradoxonokat mutat meg a mű, egy alkotás létrejöttének kérdéseit, lehetséges útjait úgy tárja elénk, hogy összeköti a referencialitás kérdésével is. A fikció érintkezését a valósággal olyan módon tárja elénk, hogy a regényben szereplő metafiktív elemeket összeköti a regény kontextusával és ehhez az emlékezéson keresztül kapcsol egy külső nézőpontot is. Mindezeket olyan módon szerkeszti, hogy a művet alkotó részekből egy látszólagos egész alakul ki, de mégis megjelenik a megismerhetetlenség: ezt jelképezheti a kutatás sikertelensége.

„vox clamantis in deserto”.

Henszlmann Imre *jellemzetes*ének utóélete

Előadásom témája Henszlmann Imre művészetelméleti munkásságának meghatározó, és számos irodalomtörténész által is értelmezett, egyszersemind vitatott, az életmű és a korabeli kritika középpontjában álló terminusának, a *jellemzetes*nek a recepciója. A fogalom Henszlmann pályája elején, a *Párhuzamban* jelenik meg először és a legkidolgozottabban. Használata a korabeli és a Henszlmannt követő magyarországi művészeti-esztétikai diskurzusban elterjedt, azonban kérészerű volt. Megjelenésekor irodalmi vitát indított el, mégis a művészetkritika és az irodalmi kánon alapja és meghatározója lett, majd rövid időn belül eltűnt a kritikai diskurzusból és terminológiából egyaránt.

Előadásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a német esztétikusoktól átvett, és nemcsak Henszlmann Imre, hanem Erdélyi János által is közvetített és hangoztatott *jellemzetes* fogalma miért nem talált követőkre, miért tűnt el az irodalmi diskurzusból. Pontosabban azt vizsgálom, hogy a *jellemzetess*el megnevezett tartalmi és esztétikai elvárás milyen módon és formában fejtette ki hatását, mennyiben és mivel járult hozzá nemzeti irodalmunk formálódásához: annak alakulástörténetében hol és milyen formában érhető tetten a hatása, vagyis a továbbélése.

A narratív szintek közötti határátlépések lehetőségei Csáth Géza novellisztikájában*

Csáth Géza számos novellájának sajátossága a keretes szerkezet. Novellisztikájának darabjain végigtekintve az a tendencia figyelhető meg, hogy az évek során a pszichoanalízis egyre inkább meghatározóvá válásán túl a keretes szerkezetű elbeszélések is elszaporodnak. Szajbély Mihály megállapítása szerint a keretes novellák (*A kis Emma*, *Fekete csönd*, *Kisfiúk*, *A viszontlátás*, *Miklós bácsi tanításai*, *Egyiptomi József*) abban segítették Csáthot, hogy elkerülje a kitérülést, hiszen az elbeszélőknek ezekben az esetekben csupán a történetmondó szerepe jut.¹

Előadásomban a Gérard Genette, francia irodalomtudós és narratológus által bevezetett strukturalista megközelítésű terminológia alapján elemzem Csáth Géza – elsősorban keretes szerkezetű – novelláit: megvizsgálom a narrátori pozíciókat, valamint a különböző diegetikus szinteket, s azt igyekszem felvázolni, hogy a narratív szférák közti határátlépések mely típusai fedezhetők fel a vizsgált szövegkorpusz darabjaiban.

* A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú *Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program* című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ SZAJBÉLY Mihály, *Csáth Géza*, Bp., Gondolat, 1989, 227.

„Befelé tágított határok”.
A gótikus irodalmi hagyomány nyomainak vizsgálata
20. század eleji szövegekben

Az 1917-es *Éjjél* című kötetben Bálint Aladár által összegyűjtött misztikus novellák az angolszász gótikus irodalom nyomait, szövegtől függően, többé-kevésbé tükrözik, a vizsgálat célja ezen nyomok feltérképezése. A gótikus irodalom is több kulturális, történelmi, műfajbeli változatban élt és él, a magyar irodalomba való fokozatos beépülési folyamat során is bizonyos jellegzetességek, vonások nagyobb hangsúlyt kaptak, ilyen például a vallásos színezet kiemelkedő szerepe vagy azon álmok ismétlődő megjelenései, melyek nem játszanak az értelmezhetőség kettőségeivel. A vizsgálatban tehát nem hagyható figyelmen kívül a „magyar határok” átlépésével járó, a kötetben megjelenő változtatások bemutatása és elemzése. Továbbá, a kísértethistóriák pszichoanalitikus értelmezése révén feltárható traumák, és azok feldolgozásának lehetősége újabb határokat nyit meg az elemzés számára, az egyén és a közösség lelke (belsője) felé irányítja a figyelmet.

Az elemzés összehasonlító jellege mellett egyértelműen kontextualista, hiszen a szövegek központba állítása mellett azok történelmi és kulturális háttérét is figyeli. Ez a módszer elvezet a magyar irodalomban megfigyelhető 20. század eleji miszticizmus sajátosságainak, továbbá a kor magyar és nem magyar embereinek személyes és közösségi tragédiáinak és feldolgozási módjainak bemutatásához.

**Határátlépések a viktoriánus férfi-női kapcsolatban.
Manipuláció és változó hatalmi viszonyok
Jane Eyre és Rochester kapcsolatában**

Szinte nem is lehet találni olyan viktoriánus művet Charlotte Brontë *Jane Eyre* című regényén kívül, mely ne a kor normái által meghatározott férfi-női kapcsolatot jelenítené meg. Nagyon fontosnak tartom megvizsgálni, hogyan változik ez a kapcsolat – mely a regény folyamán végig ambivalens módon viszonyul a viktoriánus szabályrendszerhez – abba az irányba, hogy Ferndeanben végül – mintegy kilépve a kor társadalmából – egy olyan alternatívát ajánljon a viktoriánus olvasók számára, mely nem a nő alárendeltsége és a férfi fölérendeltsége által definiálja a házasságot.

A szoros szövegolvasás módszerével szeretném végigkövetni a két főszereplő viszonyának változásait, különös figyelmet fordítva a manipulációs törekvésekre – melyek esetében az önkontroll jelentőségének vizsgálatát is fontosnak tartom –, illetve az alá- és fölérendeltségi viszonyok változásaira. Továbbá a viktoriánus kor normáira hivatkozva szeretném bebizonyítani a regényben megjelenő férfi-női viszony forradalmiságát.